

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри філософії мови,
порівняльного мовознавства
та перекладу
Національного педагогічного
університету
імені М.П. Драгоманова

ЕТНОЛІНГВІСТИКА З ПОЗИЦІЇ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАННЯ В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА (НА МАТЕРІАЛІ АВТОРСЬКОГО ПОСІБНИКА BRITAIN VS. UKRAINE: ETHNOLINGUISTIC STUDIES (WHEEL OF THE YEAR, FESTIVALS) – СВЯТО ЛІТНА VS. ІВАНА КУПАЛА)

Немає майбутнього без минулого – вказують філософи. Важко з цим не погодитись. Без знання про власне коріння неможливо рухатися вперед, неможливо створити якісно нове без базису, без опори. Все вищезазначене стосується й мови. Вивчення останньої найкраще вдається під час ознайомлення із традиціями та культурою. Але в сучасному світі недостатньо знань лише з рідної мови. Так, іноземні мови є невід’ємною частиною сьогодення. Вдале вивчення іноземної мови неможливе без занурення в життя та побут іншого народу. Знання лише власних традицій недостатньо для уявлення про іншомовний світ. Порівняння та встановлення паралелей між національними різнокультурними просторами дозволяє краще та в більшому об’ємі запам’ятовувати іншомовний матеріал, легше розуміти один одного.

Але яка ж зі сфер життя найкраще підходить для такого дослідження, вивчення і порівняння? На це питання можна сміливо відповісти – побут та традиції у святкуванні, обряди та звичаї.

Занурення у вищезазначений інформаційний простір дозволяє суттєво зменшити психоемоційне навантаження під час навчання, адже в підсвідомості такий інформативний пласт асоціюється із сімейним та дружнім застишком, відпочинком та радістю. Етнокультурний код пращурів дозволяє згадати свою приналежність до певного етносу, нації, держави, відчути своє коріння. На нашу думку, інформація про найзмістовніші елементи української культури спрацьовує як трегери підсвідомості та вивільняє генетичну пам’ять. А порівняння з народом, мову якого вивчаєш, – вдала нагода підвищувати іншомовну компетенцію та словниковий запас у цікавій формі. І на допомогу в цій справі приходять наука етнолінгвістика на основі понять порівняння та комунікації.

Сучасні вчені вказують на те, що предмет етнолінгвістики – мова етносу в усіх її проявах і взаємодіях, духовна природа мови, що містить свідчення про її носія – народ. Ці дослідження засвідчують, що визначати етнолінгвістику як науку, об’єктом якої є мова в її відношенні до культури, було б вузько. Це радше комплексна наука, предметом якої є «план змісту» етнокультури, народної психології й міфології, вона втілена в різних формах – у слові, предметі, обряді, тому чи іншому зображенні тощо. Отже, це погранична наукова галузь, що виникла на суміжжі лінгвістики, етнографії, фольклористики, культурології, соціології [1, с. 6].

Окремі етнолінгвістичні ідеї з’явилися ще в XVIII ст., їх висловив І. Гардер. Витоки сучасної етнолінгвістики слід шукати в науковій спадщині В. Гумбольдта, Ф. Буслаєва, О. Потебні. Вони були зумовлені спробами осягнути різноманітність світу через пізнання мови, виходом лінгвістики за межі мови під час пізнання її структури й історії. Сформульовані В. Гумбольдтом принципи мовного світобачення привели вчених до висновку, що необхідно поєднати лінгвістичні дослідження з історичними, антропологічними й етнопсихологічними. Ці ідеї були сприйняті мовознавцями багатьох країн [1, с. 6].

Але основним є те, що однією з центральних проблем етнолінгвістики як науки стало дослідження зародження й функціонування міфологічного та поетичного мислення, їх співвідношення та особливості використання засобів мови [1, с. 7].

На наш погляд, сутність поняття порівняльної комунікативної етнолінгвістики включає: *семантичний та когнітивний* лексико-синтаксичний мовознавчий аспект; *перекладознавчий* базис у вигляді домінантності національно-маркованої лексики (найрізноманітніших національних реалій в системі cross-culture), фразеологізмів; *етностилістичний* аспект у вигляді досліджень стилістики найрізноманітніших етнічних текстів-реалій, що є носіями мультикультурного прощарку певного етносу; *наратологічний* аспект, що пов’язаний з вивченням літературного надбання народів; психолінгвістичний (дослідження чинників появи традицій під час висвітлення іншомовних мультикультурних надбань).

Предметом вивчення порівняльної комунікативної етнолінгвістики є культурна семантика мовних знаків, які формуються у процесі взаємодії двох різних кодів, а саме – мови і культури: лексика, міфологізовані мовні одиниці (обряди і повір’я, ритуали і звичаї, закріплені в мові), фразеологізми; еталони, стереотипи, символи; метафори й образи мови; мовна поведінка; елементи мовного етикету [5, с. 2]; зв’язок мовних елементів із культурою і менталітетом народу, тобто його масовою свідомістю, традиціями, звичаями тощо [5, с. 2], тобто концептосфера та мовна картина світу спільноти, що досліджується; мова в її ставленні до культури, тобто дослідження взаємодії між етнокультурними й етнопсихологічними явищами в еволюції та реалізації мовленнєвої діяльності.

Метою порівняльної комунікативної етнолінгвістики є встановлення міжкультурного мовного мультизв’язку під час дослідження національних мовних реалій (у вигляді найрізноманітніших культурних текстових формувань – як писемних, так і фіксованих усних), культурологічних артефактів, що несуть в собі закодований етносом національний код; дослідження з позиції лінгвокультурної парадигми та компетенції культурних

універсалий та субкультур, що в масі своїй формують спадкоємство світу; задоволення інтернаціональної потреби в розширенні та поглибленні культурних контактів між різними країнами та етносами, що допоможе вирішити проблеми мовної й національної політики; проблеми вивчення іноземних мов, здійснення літературних, політичних, науково-технічних та усних перекладів; сфера мистецтва і мистецтвознавства; діяльність засобів масової інформації та пропаганди.

Закладена інформація має на меті:

- зміцнення міжкультурних зв'язків;
- зменшення міжнаціонального розбрату в аспекті дотримання народних традицій;
- встановлення культурологічного містку між народами;
- поглиблення іншомовної компетенції та культурно-освітнього рівня студентів;
- підвищення рівня національно-патріотичної гідності та свідомості.

Наведемо приклад мовного зіставлення етнолінгвістичних здобутків наших предків (слов'ян) та кельтів, пращурів сучасних жителів Британії. Але чому нас цікавить саме мовне вираження? Тому, що мова відображає менталітет етносу, національну специфіку етнічного світосприйняття. Все це входить до кола лінгвістичних досліджень, тому предмет етнолінгвістики містить, передусім, співвідношення національної мови і культури [2, с. 39].

Порівняймо інформацію із двох аутентичних джерел [3, с. 174–190], що присвячені одному з найтаємничіших та найпоетизованіших українських свят – святу Івана Купала, якому відповідає прадавня кельська Літа. З'єднаємо лексико-семантичні подібності за допомогою графічних ліній, взаємонаправлені графічні стрілки означатимуть рівність понять та взаємозв'язок. Поділимо інформацію на змістові блоки в межах одного свята (див. схеми 1, 2):

1.
Customarily, in Connaught, Ireland, a special dish called "Goody" was made. This was white-shop-bread which had been soaked in hot milk and flavored with sugar and spices. It was usually made in a large pot that was either placed on the communal bonfire or heated on a smaller fire close by. Revelers brought their own spoons and bowls if they wanted to share in the "Goody."

На купайлівське свято, як правило, сходилося все село – діти й літні мешканці. Найменші учасники також розпалювали невеличкі багаття або ж зносили на купу кропиву й перестрибували через неї. У деяких селах молодіці приносили з собою вареники, а чоловіки та парубки – напої. Розподілившись на гурти, частувалися.

2.
Midsummer is a great time to connect with nature and the outdoors. It is associated with much joy and feasting, including honeycakes and fresh fruit. Flowers, oak trees and sun wheels are common symbols. Bonfires were common, and some would leap over the flames to encourage fertility, purification, health and love. It is also thought that faeries abound at this time, and it was customary to leave offerings for them in the evening. Traditionally on Midsummer Eve, it was said elves, sprites, and faeries are found in great numbers, making this a great time to commune with them if you so choose! In Ireland, this day is dedicated to the faery goddess Aine.

Передіванкова, або Іванова Ніч – найпоетичніше купайлівське дійство. Воно супроводжувало протягом сторіч духовне єднання людини з природою, опоемизувало й возвеличувало побут, освячувало почуття молодих сердець, жизнню сподіванками на краще майбутнє. Символом свята було очищення од всього гріхотворного вогнем та водою. Тому, природно, що темні сили в прообразі Марі (Марени) мали обов'язково, як це мовиться в пісні, втопитися. І цієї хвилини – зустріти схід сонця, а отже й день Івана Купала – люди чекали з особливим нетерпінням.

Отже, зробимо наступний висновок. Одразу з початкової інформації можна провести паралель між основними поняттями свята: час проведення, повна відповідність природних циклів, основна дійова особа – Сонце, повна відповідність значення та змісту (семантико-когнітивного наповнення) виділених лексем та експресивних конструкцій, тотожність в одному когнітивному полі.

Останнє, на нашу думку, реалізується на основі ситуативної синонімії лексем одного когнітивного простору певної дискурсивної ситуації. Адже в контексті нерідко відбувається так звана нейтралізація значень – як синоніми можуть використовуватися слова, які не належать у лексичній системі мови до одного синонімічного ряду. Слова, які наближуються за значенням в умовах одного контексту, можуть називатися *контекстуальними* (ситуативними, оказіональними, авторськими) синонімами [4, с. 43].

Ця інформація дозволила нам зробити висновок, що древнє свято Івана Купала, одне з основних для наших пращурів, яке опоетизоване та демонізоване українськими митцями, та кельтська Літа мають в основі одні й ті ж самі парадигмальні складові. Паралель можна провести між обрядовими діями, між основними знаками та символами. І кожен із цих аспектів виражений у мові за допомогою національно-маркованої лексики, ідіоматичних виразів.

Зазначимо, що основне завдання перекладача – передати не тільки сутність значень, але й поетику кожного слова, не тільки семантику, але й когнітивні особливості інформаційного пласту. Основне завдання викладача дисципліни етнолінгвістика та інших суміжних дисциплін (лінгвокраїнознавства тощо) – навчити цьому студентів. Навчити не тільки користуватися словником, а відчувати емоційно-естетичний зміст, що можливо лише за умови глибокої любові та поваги, в першу чергу, до традицій, історії рідної землі, а також до іноземного етносу, мову якого вивчають.

Література:

1. Барилова Г.К. Українська етнолінгвістика : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Г.К. Барилова, К.Д. Глуховцева. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – 225 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.vuzlib.com.ua/articles/book>
2. Дербя С. Письмові форми мови в українській етнолінгвістиці / Світлана Миколаївна Дербя // Studia linguistica. – 2012. – Вип. 6(2). – С. 38–41 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.philology.kiev.ua/library/zagal/Studia_Linguistica_6_2/038_041.pdf
3. Кротенко Л. Б. Britain vs. Ukraine: ethnolinguistic studies (Wheel of the Year, Festivals) – Module II : [посібник для студентів 3-го та 4-го курсу спеціальності «Переклад»] / Лідія Борисівна Кротенко. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2017. – 214 с.
4. Розенталь Д.Э. Лексическая синонимия. Контекстуальные синонимы / Д.Э. Розенталь, И.Б. Голуб, М.А. Теленкова. – Современный русский язык. – М. : Айрис-Пресс, 2010. – 448 с. – С. 39–46 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://padaread.com/?book=46306&pg>
5. Сучасна українська мова. Історія виникнення і методи лінгвокультурології [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://damar.ucoz.ru/publ/istorija_viniknennja_i_metodi_lingvokulturologiji/13-1-0-317

Анотація

Л. КРОТЕНКО. ЕТНОЛІНГВІСТИКА З ПОЗИЦІЇ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАННЯ В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

(на матеріалі авторського посібника Britain vs. Ukraine:
ethnolinguistic studies (Wheel of the Year, Festivals) – свято Litha vs. Івана Купала)

Статтю присвячено питанням важливості етнолінгвістичних студій у сучасному перекладі. Розглядається необхідність вивчення іншомовних традицій у порівнянні з подібними культурологічними аспектами власного етносу, проведення паралелей задля подолання міжнаціонального розбрату, дотримання народних традицій, встановлення культурологічного містку між народами та поглиблення іншомовної компетенції та культурно-освітнього рівня студентів.

Ключові слова: етнос, етнолінгвістика, лінгвокультурологія, перекладознавство, іншомовна компетенція.

Аннотация

Л. КРОТЕНКО. ЭТНОЛИНГВИСТИКА С ПОЗИЦИИ СОВРЕМЕННОГО ПРЕПОДАВАНИЯ В АСПЕКТЕ ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЯ

(на материале авторского пособия Britain vs. Ukraine: ethnolinguistic studies
(Wheel of the Year, Festivals) – праздник Litha vs. Ивана Купала)

Статья посвящена вопросам важности знания этнолингвистических исследований в современном переводе. Рассматривается необходимость изучения иностранных традиций в сравнении с подобными явлениями собственного этноса для преодоления межнациональной розни, установления культурологического моста между народами, углубления иноязычной компетенции и культурно-образовательного уровня студентов.

Ключевые слова: этнос, этнолингвистика, лингвокультурология, переводоведение, иноязычная компетенция.

Summary

L. KROTENKO. ETHNOLOGY FROM THE POSITION OF MODERN TEACHING AND TRANSLATION ASPECTS

(based on the author's manual Britain vs. Ukraine:
Wheel of the Year, Festivals) – Litha vs. Ivan Kupala's holiday)

The article is devoted to questions of the importance of teaching ethnolinguistic studies in modern translation. It is considered the importance of studying foreign traditions in comparison with similar cultural aspects of its own ethnic group, conducting parallels. The latter is proposed to be made with the aim of reducing interethnic discord in the aspect of observing folk traditions, establishing a cultural bridge between peoples and deepening the competence of the foreign language and the cultural and educational level of students.

Key words: ethnosc, ethnolinguistics, linguistic culture, translation studies, foreign language competence.